

اقتصاد سیاسی صلح خاورمیانه:

تأثیر دستور کار رقابت آمیز

J. W. Wright, Jr., *The Political Economy of Middle East Peace: The Impact of Competing Trade Agenda*, Routledge: London and New York, 1999, 272 pages.

دکتر ناصر فرشاد گهر

عضو هیات علمی دانشکده امور اقتصادی

فرایند گفتگوهای صلح در خاورمیانه

هم‌اکنون به چگونگی شش‌رایط

دیپلماتیک-سیاسی در راستای رفع مناقشه

خاورمیانه در جریان است تا شاید از این راه

به راه حلی نایل شود. کتاب کنونی بر بنیان پژوهش‌های تجربی نوینی قرار دارد و در پیوند با مذاکرات اعراب-اسرائیل قرار گرفته است. آنچه اساس گمانه این کتاب می‌باشد، تجزیه و تحلیل اقتصاد سیاسی و بازرگانی منطقه‌ای است.

پدیدآورندگان این اثر شیوه‌هایی را که

بازرگانی منطقه را گسترش می‌بخشد

به عنوان یک نتیجه برای موافقتنامه میان

دول عربی و اسرائیل اجتناب‌ناپذیر

تشخیص داده و روند صادرات واردات کار را

نیز در خاور نزدیک و دول خلیج فارس

به بررسی می‌کشاند. موضوعاتی که مورد

بحث قرار می‌گیرد پیرامون این

پُرسمانها می باشد. دیپلماسی اقتصادی در منطقه، تأثیرات زنجیره ای در انتخابات اسرائیل، اقتصاد سوء استفاده شده از حقوق بشر در فلسطین، بازسازی اقتصادی لبنان، الگوهای منطقه ای بعد از جنگ سرد بر همین اساس نویسندگان کتاب باورمندند که مناسبات بازرگانی بیش از روند سیاست به فرایند صلح خاورمیانه یاری می رساند. آنها باورمندند که کوتاهی در برنامه های بازرگانی منطقه ای به رکود در زمینه صلح منجر خواهد شد و بر مسائل امنیتی-دیپلماتیک منطقه تأثیر می گذارد. این کتاب می تواند مورد استقبال علاقمندان به اقتصاد بین الملل، خاورمیانه، اقتصاد سیاسی و نیز کارشناسان بازرگانی بین المللی و نیز دولتمردان قرار گیرد. ویرایشگر این اثر جی. دبلیو. رایت کارشناس دیپلماسی مؤسسه آمریکایی توسعه اجتماعی و مشاور مرکز بین المللی توسعه و دیپلماسی می باشد. وی بیشتر در نقش کارشناس توسعه بازرگانی در شورای تجارت و صنعت دومی نیز تلاش می نموده است. زمانی رایت کارشناس مؤسسه فولبرایت در اردن و امارات متحده

عربی بوده است. رایت دو کتاب «توسعه بازرگانی در عربستان سعودی» و «سنت و انتقال: عربستان سعودی» را منتشر نموده است.

کتاب اقتصاد سیاسی صلح خاورمیانه از سلسله انتشارات Routledge بوده و در کنار کتبی چون اقتصاد اجتماعی، تئوری بازار کار، کنزین های جدید منتشر شده است.

نوشتار به یک مقدمه و ۳ بخش تقسیم شده است. در بخش اول با عنوان برنامه های منطقه ای مناسبات اعراب-اسرائیل در نظم نوین خاورمیانه (سیاستهای همکاری منطقه ای)، برنامه های رقابتی بازرگانی در فرایند صلح اعراب-اسرائیل مورد مطالعه قرار گرفته است.

بخش دوم با عنوان برنامه های ملی، اقتصاد جنگی گذرا، سردرگمی اسرائیل بر رقابت بازار کار، تبعیض و نقض حقوق بشر به عنوان مانعی برای توسعه اقتصادی (محدودیتهای جابجایی در نوار غزه و ساحل غربی)، ساختار اجتماعی و زیربنای فنی به بررسی می پردازد.

بخش سوم به مواردی چون مسائل مرزی لبنان و سوریه، بازسازی اقتصاد پایدار، رشد اقتصادی عربستان سعودی، نقش هزینه های نظامی در رشد یا عدم رشد این کشور، از جنگ سرد صلح سرد، آینده فرایند صلح و اقتصاد سیاسی خاورمیانه بررسی می شود.

پیش از آنکه گذرا به بررسی کتاب پردازیم با پیشینه گردآوردندگان اثر آشنا می شویم: Shimshon Bichler مربی علوم سیاسی در کالج آکادمی اسرائیل می باشد و آثاری در مورد نقش رأی دهندگان اسرائیل بر فرایند صلح اعراب-اسرائیل، اثرات اقتصادی نتایج انتخاباتی اسرائیل به زبان انگلیسی و عربی دارد.

Laura Drake پژوهشگر مسائل استراتژیک و نظامی خاورمیانه می باشد. وی مدرس مسائل خاورمیانه و روابط بین المللی در دانشگاه آمریکایی واشتنگتن دی سی بوده است. نوشته های «دریک» بیشتر در مورد برخورد اعراب-اسرائیل، سیاستهای استراتژیکی سه بندی در برابر ایران و عراق از جانب آمریکا، افزایش غیرمتعارف

انباشت تسلیحاتی در منطقه خاورمیانه می باشد.

Shaul M. Gabby مربی دانشکده ویلیام دیویدسون بوده و دانشگاه ایلی نویز نیز جامعه شناسی تدریس می کند. او نویسنده کتابهایی چون «سرمایه اجتماعی در پدیدآوری سرمایه مالی» «سرمایه اجتماعی تعاونی: شبکه ای برای استراتژی، بازاریابی، منابع انسانی و کارآفرینی»

Imad Harb در بخش علوم سیاسی دانشگاه یوتا درس می دهد، متخصص خاورمیانه بوده و بر پرسمان اقتصاد سیاسی لبنان در پیوند با سوریه و اسرائیل پژوهش می نماید. حرب در دانشگاه سانفرانسیسکو نیز تدریس نموده و در کتاب اخیرش سیستم سیاسی لبنان را برای بازسازی و مواجهه با تجاوز همسایگان بررسی می نماید.

Noah Hewin Epstein استاد جامعه شناسی و مدیر مؤسسه تحقیقات اجتماعی در دانشگاه تل آویو می باشد. وی نویسنده کتابهایی چون «اقلیت عربی در اقتصاد اسرائیل: الگوهای نابرابری نژادی» می بوده است. در این کتاب وی به روشنی شرایط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی

و نیز اشغالی اتباع عرب اسرائیل را بیان می کند.

Robert Elooney استاد امنیت ملی است که در دوره کارشناسی ارشد دانشگاه کالیفرنیا تدریس نموده و در مؤسسه تحقیقات استنفورد در زمینه توسعه اقتصادی تلاش می نماید. او در کشورهای گوناگون چون ایران، عربستان مشاور بوده است. کتاب مشهورش «مبارزه اقتصادی عربستان سعودی» را نگاشته است.

David McCall، نیز رییس بخش اقتصاد در کالج چتر تاون در مرلند آمریکا می باشد. در پروژه های متعددی در زمینه توسعه اقتصادی خاورمیانه تلاشگر بوده است. ایشان از طریق بانک جهانی در اردن، اسرائیل، لبنان، آفریقای شمالی خدمت نموده است.

Jonathan Nitzan وی استادیار اقتصاد سیاسی در دانشگاه یورک کانادا می باشد. نوشتارهای ایشان در زمینه تجزیه و تحلیل بازار، دگرگونی ساخت تجارت در کشورهای در حال توسعه است. وی دگرگونی های صنعتی در اسرائیل را نیز مدنظر قرار داده است.

Moshe Semoyanov رییس بخش جامعه شناسی در دانشگاه تل آویو و پروفیسور دانشگاه ایلی نویز آمریکا بوده است. او همکار Epstein در نوشتن کتابهای خاورمیانه می باشد. Amy J. Stein مشاور مؤسسه Hewitt در ایلی نویز بوده و متخصص مدیریت تحولات توسعه سازمانی، است. George Wilson در سال ۱۹۵۵ از دانشگاه Cornell فارغ التحصیل شده و مشاور اقتصادی پرزیدنت کندی، جانسون، نیکسون و فورد بوده است. بیش از ۱۰۰ مقاله و کتاب نگاشته و استاد بازنشسته دانشگاه ایندیانا می باشد.

J.W. Wright, Jr همانگونه که اشاره شد، کارشناس در روابط اقتصادی منطقه عربی و دیپلماسی بازرگانی درون منطقه ای می باشند. رأیت از هموندان کمیته حاکمیت قانون در آژانس آمریکایی توسعه (USAID) بوده و این کتاب نتیجه پروژه ای است که به عنوان پژوهشگر مؤسسه فولبرایت در ابوظبی به مطالعه می پرداخته است. این پروژه از سوی مرکز Juma Al-Majid در دوبی نیز پشتیبانی شده است.

فاطمه ضیایی در مؤسسه دیده بان حقوق بشر خدمت می نماید. زمانی که وی

اسرائیل کرانه غربی و نوار غزه را بررسی می نمود به تجربیات مفیدی نایل آمد. ضیایی فارغ التحصیل هاروارد بوده و در جریان بوسنی، هرزه گوین و مذاکرات نیز حضور داشته است.

رایت انگیزه فراهم آوری کتاب را در سرمقاله روزنامه واشنگتن پست در ۲۴ اکتبر ۱۹۹۸ می داند که نشان از توافق عرفات و ناتانیاهو می داده است. وی پس از تحلیل سیاسی و ابراز خرسندی کلینتون و آلبرایت، این پرسش را مطرح می سازد که آیا تنها راه فرایند صلح، شمیوه های دیپلماسی دولتمردان و شخصی است و زوایای پراگماتیسی در این روند مشاهده نمی شود. رایت می نویسد آنچه که در این میان فراموش شده است مطالعات بازرگانی و اقتصادی برای اجرای فرایند صلح در منطقه می باشد و گرنه هیچگونه توافق صلحی ضمانت اجراء ندارد.

رایت هدف اساسی را از نوشتن این کتاب آشکار نمودن روابط رقابت آمیز درون منطقه ای و در همان حال شرایط متشنج سیاسی میان اعراب و اسرائیل است. وی باورمند است که تمامی کتابهایی که فرایند

صلح اعراب-اسرائیل و دیپلماسی صلح را در منطقه مورد مطالعه قرار می دهند. ابعاد تجاری را فراموش نموده اند باید در نظر داشت که فرایند صلح به راحتی می تواند توسط مردم، تحول در سیاستها و بسیاری از مسایل واقعی به خطر نیفتد.

در فصل نخست Laura Drake تصویر اسرائیل را از ایجاد روابط عادی در همکاریهای منطقه ای مطرح می سازد. وی باورمند است که فرایند همکاری می باید متقابل و دوستانه باشد، چرا که با توجه به ساخت اقتصادی اسرائیل که تسلط طلب می باشد، امکان درآغوش کشانیدن اسرائیل توسط اعراب ناممکن است. پس فرایند صلح تا حد گسترده ای وابسته به تحولات فرهنگی، اقتصادی، و قرابت کشورهای عربی و اسرائیل می باشد. «دریک» افزون بر آن به اوضاع اقتصادی مبرم اسرائیل در دهه های گذشته اشاره نموده و این شرایط را مانعی برای تلاشهای پیش رونده به سوی صلح پایدار می پندارد.

رایت در فصل برنامه های بازرگانی رقابت آمیز در فرایند صلح اعراب-اسرائیل از سلسله تفکرات اقتصادی گوناگون و گهگاه

وبخش دولتی را به عنوان جزئی می دانند که به دلیل مشکلات سیاسی شکوفایی نداشته است.

فصول چهارم و پنجم که در بخش دوم جای دارد به تبعیض در نیروی کار، تخطی در حقوق بشر به عنوان عناصر مانع در توسعه اقتصادی اسرائیل اشاره می کند. Epstein، Semoyanov و Wright به چگونگی بهره وری کارگران یهودی از اوضاع اقتصادی نابرابر اشاره نموده و تبعیض نژادی را در زمینه کارگری بر علیه کارگران عربی به بررسی می گیرند. در ادامه این گفتار از دیدگاه سیاسی-اجتماعی نقش رأی دهندگان کم درآمد و چگونگی تهدید آنها در برابر اعراب و بهره جویی حداکثر نخبگان جامعه از این شرایط بررسی می شود.

در فصل پنجم فاطمه ضیایی نشان می دهد که چگونه اسرائیل در مورد کارگران فلسطینی مرتکب تخطی می شود. و این که چگونه تشبیهات عمومی مانند بستن مرزها، حبس دگراندیشان و مظنونان سیاسی، نرخ بیکاری را افزایش داده و مردم را گسترده تر به فقر کشانیده است. مردمی

متناقض یاری گرفته است. از نهادگرایان کنت گالبرایت تا نئو کلاسیک ها مانند Gary Becker تا پست کینزین ها مانند William Darity یاری گرفته است. در این فصل به بررسی موانع رقابت آمیز و برنامه های بازرگانی که مانع مذاکرات صلح شده است صحبت می شود. او با رویکرد اقتصادی اجتماعی شرایط اقتصادی فقر را در منطقه بررسی نموده و معتقد است که طبقه ای هستند که از شرایط اقتصادی جنگی منطقه بهره بری می نمایند.

بخش دوم با نام برنامه های ملی تنظیم شده است. در فصل سوم Nitzan، و Biehler از اقتصاد جنگی ناپایدار به ویژه در پیوند با جذب سرمایه و صلح در اسرائیل صحبت می کنند نویسندگان در این بخش با یک تجزیه و تحلیل مارکسیستی نوین از نظام صنعتی اسرائیل یاد نموده و آن را غیر ممکن با برنامه های صلح در منطقه می دانند. هر دو آنها معتقدند که بازار جذب سرمایه در اسرائیل ژرفا و پهنایی ندارد. این بازار به سختی تحت تأثیر سیکل تولید نظامی است. آنها بخش خصوصی را گروهی ذینفوذ در تصمیم گیری اسرائیل دانسته

که تنها راه بقاء آنها زیستن در سرزمین مادری است که دیربازی است تصرف شده است.

در فصل ششم Shavl Gabby ، Amy J. Stein به پرسیمان مناسبات اقتصادی باز می گردند و برخورد اعراب و اسرائیل را از این زاویه مطالعه می نمایند. این گفتار می کوشد تا بتواند موانع ایجاد یک بازار مشترک در خاورمیانه را در چارچوب همگرایی منطقه ای روشن سازد. نویسندگان توسعه زیربنایی اقتصادی را به موازات فرایند صلح منطقه ضروری می دانند.

بخش سوم با عنوان برنامه های مرزی این گونه به نظر می رسد که از متن اصلی کتاب به دور باشد. در این بخش عماد حرب، با توجه به فراسنجه های اقتصادی سوریه، لبنان و فرایند صلح زا بررسی نموده و رابرت لونی موانع درونی و برونی رشد اقتصادی عربستان را باز می شناساند.

در فصل هفتم عماد حرب صلح منطقه را در پیوند با لبنان پی جویی نموده و نظرات مشترک سوریه و لبنان و دلایل این اشتراک نظر را تشریح می نماید. او با بررسی شرایط اقتصادی-اجتماعی پناهندگان

فلسطینی در مناطق جنوبی، ثبات سیاسی و بازسازی اقتصادی اسرائیل را تجزیه و تحلیل می نماید. Robert Looney در فصل هشتم

بر مسایل اقتصادی که منطقه خلیج فارس با آن روبرو می باشد؛ متمرکز شده است. وی وضعیت بودجه را در عربستان سعودی نمایانگر کاهش رشد اقتصادی این کشور می داند. او با پردازش اقتصادی باتوجه به وضعیت نابسامان بهای نفت و بودجه نظامی، درآمد کاهش یافته سعودی نتیجه می گیرد که نفوذش در منطقه در گرو ابزارهای اقتصادی این کشور است. از فحوای کلام لونی می توان نتیجه گرفت که عربستان چندان تمایلی ندارد هزینه های نظامی گرانی را برای فرایند صلح اعراب-اسرائیل پردازد.

کتاب با یک پایان سخن از سوی جرج ویلسون که یکی از اقتصاددانان برجسته جهان طی جنگ سرد بوده است؛ خاتمه می یابد. او معتقد است که فرایند صلح جز با حذف کامل پشتیبانی روسیه (اتحاد جماهیر شوروی سابق) و پیامدهای ناشی از بقسایای جنگ سرد به اتمام نخواهد رسید. او یادآور می شود که توجه به

مسایل پولی، بازرگانی و توجه به اندیشه های اقتصادی ضروریست.

به هر تقدیر آنچه که وجه تمایز اساسی این کتاب بانوشتارهای مشابه در زمینه خاورمیانه می باشد؛ توجه به رویکرد اقتصادی اجتماعی منطقه ای و درون سرزمینی خاورمیانه می باشد. مطالعه این کتاب از همین روی به علاقمندان و کارشناسان خاورمیانه توصیه می شود.

آینده فرهنگ عربی در سده ۲۱

مستقبل الثقافة العربية فی القرن الحادی و
العشرین: المنظمة العربية للتربية و الثقافة و
العلوم، تونس ۱۹۹۸، ۵۵۲ ص ص .
مهدی قویدل دوستگوی
دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل
دانشگاه شهید بهشتی

کتاب «آینده فرهنگ عربی در
سده ۲۱» شامل مجموعه مقالاتی است که در
خلال یازدهمین نشست دوره ای وزیران و
مسئولان فرهنگی جهان عرب در
سال ۱۹۹۸ در تونس ارائه شد و سپس در
ماه اوت همین سال از سوی سازمان عربی
علمی فرهنگی و آموزشی در تونس به چاپ
رسید. این کنفرانس به منظور پاسخ گویی به
بسیاری از پرسشهایی برپا شد که ذهن
فرهنگیان، روشنفکران و مسئولان مربوط به
امور فرهنگی را به خود مشغول کرده است.

این کتاب علاوه بر یک مقدمه
در چهار بخش تنظیم شده است. بخش اول
مربوط به دورنمای فرهنگ عربی و شامل
پنج مقاله است.